


<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2022.3.3>
УДК 821.161.2-4.09

Тетяна Вірченко

Київський університет імені Бориса Грінченка
вул. Левка Лук'яненка, 13-Б, м. Київ, 04212, Україна
 <https://orcid.org/0000-0001-7953-2285>
t.virchenko@kubg.edu.ua

ЛІТЕРАТУРА У ВИМІРАХ МЕТА (НА МАТЕРІАЛІ ЕСЕЇСТИКИ ГРИГОРІЯ ШТОНЯ)

У статті досліджено проблему письменницької авторефлексії на прикладі саморецензування і самоосмислення Григорія Штоня. Тексти його рецензій, інтерв'ю, есеїв потребують дослідницької уваги, щоб обрати доцільну оптику для наукового осмислення художнього спадку. Актуальність наукової студії двовекторна: в історичній площині задля належної оцінки літературного процесу двотисячних років, у теоретичній — задля поглиблення й увиразнення кореляційних зв'язків між висловлюваннями письменників про літературу і художністю їхніх творів. Саме тому увагу буде сфокусовано на двох збірках есеїв Г. Штоня, що становитиме об'єкт, а феномен металітератури — предмет дослідження. Синкретичність як стильову прикметну ознаку творчості Г. Штоня вже помітили літературознавці, проте пошук відповіді на проблемне питання «Як розуміння літератури позначилось на творчості автора?» ще не завершений. Для цього слід досягти дещо вужчої мети — осягнути розуміння письменником літератури, її специфіки, художніх завдань тощо методами рецептивної естетики і герменевтики. У ході дослідження з'ясовано, що першорядним для митця було самопізнання, у якому письменник убачав можливість до осмислення контексту, без чого немислимо розглядати твір художньої літератури. У широкому контексті мислив Г. Штонь і місію літератури. На перший погляд, художня література є моделлю життя, але саме життя Г. Штонь мислив масштабно — земне / небесне, поосібне / усекоsmічне. У всіх своїх міркуваннях автор прагнув спонукати читача розширити межі мислення, тому й працював над власним самовдосконаленням як митця, на поради щодо якого натрапляємо в текстах. Новизна студії полягає в тому, що вперше критично проаналізована есеїстика Г. Штоня у вимірах металітератури. Есеї письменника виконують функцію медіатора між світоглядними засадами автора і його творчістю. Г. Штонь обрав жанр сповідального есе, тож засадничими принципами стають рефлексійність, самосвідомість, самоусвідомлення. У перспективі доречно дослідити літературні портрети, завдяки оцінці яких увиразняться критерії формування літературного канону за Г. Штоном.

Ключові слова: література; есе; письменник; літературний канон; самосвідомість; читач.

Постановка проблеми. Розкодування художніх сенсів творчості митця потребує уважного аналізу жанру, який він обирає для спілкування зі своїми читачами. Тривалий час Г. Штонь будував місток до своїх читачів завдяки численним інтерв'ю, рецензіям (у 2011–2021 роках був частим дописувачем, гостем «Української літературної газети»), від червня 2016 року — дописами на Facebook. У цей же період помітний іще один жанр творчості — есеїстика, яка, думається, обрана не випадково, оскільки приваблює потенціалом своєї багатозначності, вільної композиції, пріоритетом до відкритого висвітлення індивідуальної (суб'єктивної!) позиції автора. Серед стильових своєрідностей спостережені вишуканість, експресивність, образність тощо.

Г. Штонь був переконаний, що художні світи — світи не самосущі, а породжені й естетично організовані автором із багатим духовним світом. Друга переконаність, яка світилась у кожній розмові й продовжує світитись із наукових публікацій, —

важливість віднайдення / розуміння природи досліджуваного явища.

Справедливим є твердження В. Кузьменка в статті до сімдесятиліття письменника: «Художній світ Григорія Штоня — явище складне, багатогранне, внутрішній структурі якого властиве поєднання різновекторних стильових компонентів, що позначені філософсько-естетичною скomплексованістю й синкретичністю» (2011, с. 162). Інтелектуальні, сповнені філософичності проза і драматургія Г. Штоня чекають на вдумливого читача, зацікавленого науковця. Останньому слід прийняти, що осмислення художньої спадщини потребує

висвітлення його зв'язків із загальними тенденціями літературного процесу в Україні та розгляду в контексті інтертекстуальності. При цьому слід звернути особливу увагу на той факт, що самореалізація, самобутність і «самість» Г. Штоня як письменника й ученого невіддільні

від його прозового, поетичного, кінодраматичного, літературно-критичного, літературознавчого та малярського доробку, зв'язків як із українським художнім письменством, так із російськими й загалом європейськими культурними традиціями. (Кузьменко, 2011, с. 162)

Ці думки, схожі на формулювання завдань для літературознавців у майбутньому, були висловлені до того, як побачили світ дві книжки есеїв Г. Штоня, у яких маємо чимало відвертих думок про літературу, її місію тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

С. Шебеліст у статті «Теоретичні аспекти жанру есею» ділиться такими спостереженнями:

Французькі дослідники, говорячи про есей, мають на увазі вільну композицію, що трактує певне питання без прагнення до його повного висвітлення. Енциклопедія «Британіка» розглядає есей як статтю-роздум, що тлумачить предмет тією мірою, якою він вразив автора. Для американських науковців есей — один із основних жанрів літератури нарівні з поезією, художньою прозою і драмою. (2007, с. 49)

Есеї, як явище складне, очікувано мають класифікаційні типи: подорожнє есе, критичне есе, особистісне есе. Дві книжки Г. Штоня виразно репрезентують останні типи. Його особистісне есе часто може набувати форми сповіді. «De vizi» — яскравий приклад сповідального есе. Обрання форми есе Г. Штоном свідоме, адже «есеїстичність викладу — це не лише один тематичний закуток чи ухил, це манера оприявлення змісту, який ні у кого не позичається і не потребує жодних художніх прикрас. Його головні й обов'язкові достоїнства — інтелектуальна незалежність, свіжість, змістова викінченість» (2016, с. 374).

Г. Штонь в есеях осмислював літературу та її наукове осягнення, своє сприйняття літератури, що неминуче приводить дослідника до потреби перепрочитати есеїстику в контексті металітератури. С. Маценка в пропонованому словнику наводить думку В. Кандінського, яка дуже точно передає ставлення письменників до власної творчості: «Свідомо чи несвідомо митці поступово звертаються переважно до свого матеріалу, перевіряють його, кладуть на духовні терези внутрішню цінність елементів, з яких може творити їхнє мистецтво» (цит. за: Маценка, 2017, с. 7). Тож і дослідник творчості того чи того автора мусить бути уважний до такого самоосмислення, мистецького ціннісного зв'язання тощо.

Дослідження металітератури сягає в середину ХХ століття. І на сьогодні маємо чимало праць, у яких спостерігаємо узагальнення наявного досвіду (Вісич, 2018; Савина, 2021). У контексті дослідження цінними є міркування щодо творчих засад металітератури, до яких належить «автороференційність, самоосмислення, що дає підстави

побачити в художньому тексті критичні концепції, трактати про природу творчості, когнітивні ознаки жанру тощо» (Вісич, 2018, с. 9). Цю низку дослідниць доповнює рефлексійністю, під якою справедливо мислить «суб'єктивно ціннісний аспект мислення» (Вісич, 2018, с. 13). О. Вісич дефініцію терміна «металітература», наведену в «Оксфордському словнику», доповнює такими сенсами: «Так само металітературними висловлюваннями вважають художні відгуки на інші літературні тексти, численні приклади метанарації, тобто “оповіді про оповідь”, використання іншого літературного артефакту. Окрему нішу в метакритиці посідає свідоме ілюстрування, нерідко іронічне, певних літературознавчих канонізованих концепцій у художньому тексті» (2018, с. 9).

Тексти художніх творів найдоцільніше вивчати синтезом трьох методологій: «рецептивної естетики, структуралізму та герменевтики» (Вісич, 2018, с. 10). Від такого позитивного досвіду не відступатимемо і ми. Отже, **метою** цієї розвідки є інтерпретувати, розкодувати, «відчитати» наукову позицію автора щодо завдань літератури, які обов'язково спричинять перепрочитання художньої спадщини письменника.

При всьому цьому надзавданням є внутрішня потреба стати тим читачем, в існування якого вірив Г. Штонь: «Читач — це завше паломник, який молиться на улюбленого свого автора, шукає і віднаходить у його стилі, ідейних переживаннях і навіть щофразовому змісті безліч естетичних і духовних принад, їх смакує і не в останню чергу саме цим робить власне існування більш значущим» (2012b, с. 112).

Виклад матеріалу дослідження. Такий читач вимогливий і потребує особливих текстів, а також відповідних теоретичних засновків. Вибір зупиняється на теорії Гегеля, оскільки в міркуваннях Г. Штоня відчитуємо суголосні мотиви. Так, у «Феноменології духу» читаємо:

Дух — це моральне життя народу тією мірою, якою дух є безпосередньою істиною; це індивід, що є світом. Дух повинен іти до усвідомлення того, чим він є безпосередньо, повинен скасувати прекрасне моральне життя і через низку форм дійти до знання про себе. Ці форми відрізняються від попередніх форм тим, що вони є реальними духами, власне реальностями і, замість бути лише формами свідомості, є формами світу. (Гегель, 2004, с. 303)

Отже, величезного значення набуває самоусвідомлення.

Для ілюстрації якнайкраще звернути увагу на п'єси Г. Штоня, де спостерігаємо домінування конфлікту двох зовнішніх світів — світу цинізму, спрIMITизованого здобуванням матеріального статку, і світу високих одухотворених прагнень. Відтак, наприклад, дійові особи п'єси «Після дощу», прагнучи внутрішнього зростання

й самовдосконалення, намагалися побудувати свої моделі ідеального світу, у кожній із яких закладений конфліктний антипод. Хоча все це при аналізі виявляється складовими єдиної духовної моделі світу, пронизаної соціальною справедливістю, верховенством розуму, ретельністю, терплячістю, поміркованістю і відсутністю заздощів. Саме тому, відзначаючи духовний потенціал п'єс, слід говорити про стрижену присутність етичного й естетичного (вібрацію добра, краси, делікатності) і засудження байдужості, яку автор асоціює з дияволом. Недарма Теофіл Сильвестрович із п'єси «Прикрощі кохання» визначає диявола як «еманацію зла».

Г. Штонь у літературному процесі виконував різні ролі: письменника, літературного критика, ученого, тож і осмислював ці складові вдумливо, виважено, критично. Мислив їх не відокремлено, а в контексті — українському, світовому. Незважаючи на точку зору, яку обрав Г. Штонь для міркувань, літературу сприймав як ресурс для самопізнання, джерело художнього й духовного поступу, як «світовідтворювальну цілісність» (2016, с. 115). Фіксацію осмислення власного життєвого шляху спостерігаємо в автобіографічній поезії «Життя завершено...»:

Життя завершено...
Його, мов книгу,
Тепер гортаю;
Усе частіше над нею засинаю
І там, вві сні, ще глибше сплю... (1999, с. 46)

Переосмислюючи минуле, митець не втрачає бажання змінюватися, свідченням чого є питання: «Цікаво, вкотре? / І хто із мене виросте тепер?» (1999, с. 46). І навіть емоційна пустка, що приходить на зміну життєвим радощам, не видається безсенсовою, оскільки «мимоволі всезагальний / Заок якийсь вбачаєш в цім» (1999, с. 46).

Г. Штонь окреслює місію літератури, у формулюванні якої прочитується масштабність мислення автора: «Література <...> зображає й виражає ставлення до життя як процесу. Гранично конкретизоване, проте не тільки, бо нею також унаочнюється усвітній закон сполучності малого й великого, часткового й всезагального, земного і небесного, усекосмічного і поосібного» (2016, с. 55). Призначення літератури Г. Штонь виводить не з її змісту — слів, а зі здатності бути всотаною читачами, а відтак її участі «у безнастанному вилюдненні людини, народу і нації як величини не традиційно статичної, а творчої» (2016, с. 120).

У поезіях Г. Штоня, уміщених у цикл «З едемських буднів», спостерігаємо, як поет фіксує кожну мить уяви закоханого чоловіка:

Те, як ти,
Ледве поріг переступивши,
Берешся ноги до тувель звільняти,

Вже варте пензля або дій,
Куди одвертіших, бо ніжність,
Що нею плавиться повітря
Довкола зігнутого тіла,
Де ані кістки — тільки м'якість,
Притім — стрімка, — буквально корчить
Мою і так розтерзану уяву... (1999, с. 74)

Увага до дій бажаної жінки зафіксована в безмежжі художніх деталей, у яких прочитується енергія почуття.

Душевні рухи митець передає за допомогою метафоричних образів природи, і в них також спостерігається зміна станів:

Од хмарищ інею
Поважчала й душа,
Що слухає разом з похиленим
вербовим
віттям
Ледь чутний клекіт темної води,
Яку накрила шарудлива крига... (1999, с. 54)

Відзначимо й те, що ліричний герой уважно фіксує ознаки буття, у яке він почуває себе включеним. Він здатний виступити своєрідним оком спостерігача зовні, який реєструє рух часу. Отже, стає помітним, що незримий образ часу всеприсущий у кожній поезії Г. Штоня:

Биття годинника квартирну тишу
Щораз лякає, і вона
Втікає десь чи й не на кухню,
Допоки сумовите «бам»
Не відітне черговий шмат земного
Буття, де звуки і беззвуччя
Живуть так само, як думки,
Котрі збігаються на бій цей
Хтозна ізвідки і разом
Зі мною слухають й рахують
Число ударів... (1999, с. 48)

Уже в поважному віці Г. Штонь відчув необхідність дати оцінку власній літературній зрілості, усвідомив потребу осмислити власне літературне зростання. Разом із тим як науковець Г. Штонь осмислював літературу різного художнього гатунку, тож питання щодо літературної зрілості письменників поставало весь час. Синтез цих міркувань привів автора до розуміння того, що літературна зрілість автора починається від усвідомлення безперервності літературного процесу, безперервного буття літератури. Функційно ж література потрібна митцю, а не навпаки, бо «без неї ти (письменник — Т.В.) — нуль» (2016, с. 72). Письменнику для зростання необхідно працювати над своїм письмом «пореченнево», але не заради знань, а заради внутрішнього усвідомлення себе письменником, щоб «щорік потужніше “дихати”» (2016, с. 73).

Г. Штонь дуже вимогливий до авторів, тому «письменників однієї якоїсь теми, одного стилю, одних і тих самих ідей, думок, духовних настанов» називає каліками, які не мають чого запропонувати «загальнокультурній мережі» (2016, с. 73). Письменник, як і кожна людина, має проходити процес «внутрішньої та громадянської вписуваності в дійсність» (2016, с. 28). Він потребує джерел для творення високохудожніх текстів, які можна віднаходити в *поліглотстві*, що «дає безліч можливостей знати найпотрібніше — золоті поклади творчо неспокійної художньої мислі, яка у кожного народу має свої пекло та рай, свої духовні вершини і свій спосіб на тих вершинах не лише час од часу опинятися, а й жити» (2012b, с. 5).

Мабуть, саме тому в спадщині Г. Штоня є не лише поезія, кіносценарії, драматичні твори, а й солідний прозовий доробок, у якому маємо дебютну книжку «Пастораль» із художнім осмисленням психологічного помежів'я, роман «Затіння» (опублікований в авторській збірці прози «Тернова мушля»), книгу прози «Пообіч часу», до якої увійшли романи «Суд» і «Рай». Спостережливий читач помітить, що автор щоразу здійснює пошуки в тематиці та стильовій грі, удаючись до майстерних провокацій. Замислюючись над причинами гріха, він пропонує нову, незвичну версію сходження Христа на Голгофу. Романістику Г. Штоня найбільш комплексно оцінив В. Кузьменко, тому й цінний висновок щодо «поєднання стильових компонентів, що позначені філософсько-естетичною скомплікованістю й синкретичністю» (2011, с. 162).

У літературознавстві час від часу вихлюпують теоретичні розвідки про художність, маркери її впізнаваності в художньому тексті, дискутують про можливість їхньої універсальності тощо. В есе «Доля і фах. Шлях порозумінь. Автобіографічний начерк» Г. Штонь не лише ділиться спогадом про враження від повісті Генріха Белля «Очима блазня», а й відкриває результат своєї духовної роботи і самопізнання: «Виявляється, я не приймаю навчительства. Тільки сповідність. Не загальнолітературну, а живоавторську» (2016, с. 86).

Сповідність авторського «Я» в поетичних творах виявляється в пошуках відповідей на питання власного буття («Як і я / Ніде не йду, а — протікаю / Крізь вушко простору з одного існування / У зовсім інше, де душа банує / Не від біди і не з розпуки, / А тому, що чуттям цим є. / Чи — станом?..» (1999, с. 36)), власного наповнення, місця у Всесвіті («Де ж це я був? / І що до шереху плаского цього чув / Там, у захмар'ї, черкнутому сходом? / І де я зараз — там чи тут гошу? / І хто беріг мене від осені плачу / І сонцем досі в мозку сходить?..» (1999, с. 31)). Сповіддю пронизані репліки Антіна з п'єси «Канон». До чоловіка приходять усвідомлення різниці між життям і проживанням днів, животінням, бо лише перше передбачає сповненість сенсами, які залишаються вічними.

Одним із таких сенсів є щира любов — одна на всіх, а також світ без заздрощів, «духовної потопельності» або такий аналог щастя, як воля. Ці цінності утверджуються в численних п'єсах Г. Штоня, зокрема і в «драмі замрій» «Після дощу».

Г. Штонь не лише в теоретичному вимірі усвідомлював важливість бути уважним до письменницького самозростання, на схилі літ аналізував, рефлексував щодо власного духовного поступу, а й висловлював аналогічні спостереження щодо духовної еволюції класиків. Так, Франко, на думку героя розвідки, «власну духовну субстанцію ростив у повному розумінні цього слова каторжно, себто каменярствував у собі щодень і, з огляду на загальний стан сучасної йому української літератури, — сам» (2016, с. 134). Творчість Т. Шевченка та І. Франка Штонь-літературознавець поціновує за відтінення в літературі того, чого не вистачало тогочасові.

Г. Штонь мріє про утвердження неподільної двоєдності — Шевченко-класик і Шевченкогеній. У цій двоєдності він і постає в п'єсі «Його сіятельство Поет...» Письменницькі погляди Г. Штоня знаходять своє вивільнення в словах Шевченка-персонажа: «Література неволі не терпить» (2012a, с. 257); «Давай вип'ємо за наші книжки. Багато книжок. Кожна з них — крок до волі. Нашої і тих, хто їх прочитає» (2012a, с. 258). Шевченко Г. Штоня, перебуваючи в стані внутрішнього конфлікту, весь час прагне самовдосконалення, яке обов'язково має вилитися в слові: «Хочеться писати, писати, писати... не про звичаєву нашу, а Божу правду, в якій є все. Коли цьому навчимося?» (2012a, с. 279). Самопізнання, без якого неможливе внутрішнє зростання, потребує можливості чути рідну мову. І. Франко «на спаді літ» — герой іще однієї п'єси майстра, який обрав любов до народу, «вчиття» в себе, але щораз іншого. Драматург у постаті І. Франка намагається художньо згармонізувати націоналізм як цінність із інтернаціоналізмом.

До штонівського літературного канону належать ті письменники, які мислили органічно, тобто «не мислили України без решти світу, а світу — без України суціль» (2016, с. 377). Це Т. Шевченко, М. Коцюбинський. До геніальних поетів зараховує Г. Штонь М. Вінграновського — у його творах «нуртує магма енергій, яку поетична мова береже, умовно кажучи, про свято, що ним є, чи мав би бути, кожен акт викиду в довкілля його ж — довкілля — духовно-мистецьких сенсів» (2016, с. 327).

Літературний канон за Г. Штонем немислимий без постаті М. Стельмаха, романістиці якого була присвячена одна з монографій літературознавця. Пізніше, в одному з есеїв літературознавець продовжував шукати відповідь на питання «Ким був Стельмах?», і відповідь якнайкраще свідчить, чому творчість цього митця приваблювала вченого. Бо співтворцями його мистецької сутності був він сам, мова і національна належність. Роль

М. Стельмаха в літературі передана в метафорі, оцінити яку зможуть ті, для кого паперова книгозбірня — цінність: «Без таких, як він, книжкова полиця не здатна стати сосною, з якої її було зроблено» (2016, с. 293). Такий висновок вченого зумовлений оцінкою енергетики художнього слова М. Стельмаха: «Хмари, дощ, завірюха, снігова зоряна тиша під його пером переставали бути всього лиш пейзажем» (2016, с. 291).

Читача Г. Штонь бачить паломником, «який молиться на улюбленого свого автора, шукає і віднаходить у його стилі, ідейних переважаннях і навіть щофразовому змісті безліч естетичних і духовних принад, їх смакує і не в останню чергу саме цим робить власне існування більш значущим» (2012b, с. 112). Еволюція читача, на думку Г. Штоня, можлива «тільки після автора, авторів, літературних рушень» (2016, с. 72). У цих двох емких, як на моє переконання, думках присутнє все: і опис стосунків «автор — читач», і духовна робота читача над твором художньої літератури, і художній потенціал твору літератури, і внутрішнє зростання внаслідок духовної роботи. Так, читач не повинен бути споживачем твору, засвоювачем прочитаного, він має діставати з глибини душі ««спожитий» досвід», знання і долучати це до розкодування твору літератури задля того, щоб уникати «усередненості».

Літературна критика зазнає нещадного осуду за свій здебільшого примітивізм і пустопорожність:

Критичні відгуки — матерія зовсім інша: у них з твором поводяться, як з продукцією бойні — класифікують, обміряють, оцінюють з вердиктами: геніально, сірятина, макулатура. А про духовне чи й просто емоційно-естетичне його співжиття з читацькими тривогами, болями, залюбленостями, фобіями здебільшого ані слова. А де про них ідеться — то набалакувальна фікція (2016, с. 111).

Твір художньої літератури під пером літературного критика має зазнавати проникнення в духовні сенси художнього слова, тому й унікав Г. Штонь оцінок «талановито», «геніально», «високопоетично» (2012b, с. 49).

Г. Штонь — автор драматургічних творів, про постановку яких мріяв на сцені. І хоча повноцінно мрія не стала реальністю (попри студентські читки на квартирі та постановку п'єси «Його сіятельство Поет...» у Дніпровському національному академічному українському музично-драматичному театрі ім. Т. Шевченка — можливо, цей досвід позначився на назві есе «Тунель без світла...»), міркуваннями про театр сповнені і есеїстика, і наукові статті вченого:

Я не знав і не знаю досі, чим я той зміст фіксував, але втямив і тямлю дотепер, що театр — то не слово чи дія, а симфонія духостанів.

Що він дарує безкінечні глибини смислу при мінімумі слів. Що він, зрештою, — безвимірною мудрістю. При тому — без щонайменшого насильства над розумом, який може залишатися «невикористаним», оскільки сценічне життя спершу спивають, а рефлексують з його приводу опісля. <...> До театру не йдуть слухати кашель, не йдуть дивитися натурально зіграну німіч. <...> У театрі щоразу інакше живуть (2016, с. 223).

Розчарований Г. Штонь і тим, що при постановці п'єс Лесі Українки та Володимира Винниченка ми маємо «розігрування їхнього смислу, а не з вознесіннями до їхнього сенсу» (2016, с. 226).

Висновки. Г. Штонь — автор, який весь творчий шлях провів у пошуках свого читача — вдумливого інтелектуала, небайдужого до духосвіту митця, уважного до сенсів художнього слова, здатного розкодувати інтертексти, зважати на контексти тощо. Для того, щоб максимально наблизитись до художньої таїни слова автора, доцільно мислити його творчість у контексті інших форм спілкування із читачами: інтерв'ю, рецензій, есеїв тощо. Г. Штонь обрав форму сповідального есе, оскільки звернувся до цього жанру в часи, коли прийшло усвідомлення перепрочитати власну творчість і дати їй незалежну оцінку нібито стороннього ока. Інтерпретацію есеїстики здійснено в контексті феноменології духу Г. Гегеля з огляду на суголосність авторських посилів із тезами німецького філософа.

Предметом осмислення в есеях стала функція літератури, що тісно пов'язана із її якістю — бути сприйнятою читачами і, відповідно, сприяти їхньому духовному вивищенню. Досягти цього можна лише завдяки систематичній роботі зі словом, унаслідок чого воно стає живим. Закономірно, що цей рух думки привів автора до оприявлення вимог до митців слова. Тут є місце і знання мов, і вписаності в загальний культурний контекст, і самопізнанню тощо. Останнє доповнюється самокритичністю. Тож і не дивно, що запропонований письменницький канон містить прізвища лише тих письменників, які не мислили себе без України.

Переконана, що есеїстика Г. Штоня заслуговує на більш уважне прочитання. Так, зокрема, літературні портрети можуть стати гарним матеріалом для вивчення жанрових ознак, для розуміння духу доби, духостанів письменників, творчість яких високо оцінив Г. Штонь.

Покликання

- Вісич, О. (2018). *Метадрама: теорія і репрезентація в українській літературі*. Вежа-Друк.
- Гегель, Г. В. Ф. (2004). *Феноменологія духу*. Вид-во Соломії Павличко «Основи».
- Кузьменко, В. (2011). Достиглі поля Григорія Штоня. *Київська старовина*, 1, 148–162.
- Маценка, С. (2017). *Метамистецтво: словник досвіду термінотворення на межі літератури й музики*. Апріорі.

Савина, А. (2021). Поняття «металітература» у теоретико-літературному дискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, Т. 32(71), № 3. Ч. 2, 186–192. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.3-2/31>

Шебеліст, С. (2007). Теоретичні аспекти жанру есею. *Слово і час*, 11, 48–56.

Штонь, Г. (1999). *Затока лун*. Дніпро.

Штонь, Г. (2012а). *П'єси*. Видавничий дім.

Штонь, Г. (2012b). *De visu (На власні очі)*. Підручники і посібники.

Штонь, Г. (2016). *Есеї*. Видавець Роман Козлов.

References (translated and transliterated)

Hegel, G. W. F. (2004). *Fenomenolohiia dukhu* [The Phenomenology of Spirit]. Osnovy Publishing.

Kuzmenko, V. (2011). Dostyhlі polia Hryhoriia Shtonia [Hryhorii Shton's matured fields]. *Kyivska starovyna*, 1, 148–162.

Matsenka, S. (2017). *Metamystetstvo: slovnyk dosvidu terminotvorennia na mezhi literatury y muzyky* [Metaart: a dictionary of term-making experience on the border between literature and music]. Apriori.

Savyna, A. (2021). Poniattia "metaliteratura" u teoretyko-literaturnomu dyskursi [The concept of "metaliteratura" in the theoretical and literary discourse]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Ser. Filolohiia. Zhurnalistyka*, V. 32(71), N 3. Ch. 2, 186–192. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.3-2/31>

Shebelist, S. (2007). Teoretychni aspekty zhanru eseu [Theoretical aspects of the essay genre]. *Word and Time*, 11, 48–56.

Shton, H. (1999). *Zatoka lun* [Bay of Echoes]. Dnipro.

Shton, H. (2012a). *Piesy* [Plays]. Vydavnychiy dim.

Shton, H. (2012b). *De visu (Na vlasni ochi)* [De visu (With my own eyes)]. Pidruchnyky i posibnyky.

Shton, H. (2016). *Esei* [Essays]. Publisher R. Kozlov.

Visych, O. (2018). *Metadrama: teoriia i reprezentatsiia v ukrainskii literaturi* [Metadrama: theory and representation in Ukrainian literature]. Vezha-Druk.

Tetiana Virchenko

Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine

LITERATURE IN THE META DIMENSIONS (BASED ON THE ESSAYS OF HRYHORIY SHTON)

The article examines the problem of writerly self-reflection using the example of Hryhorii Shton's self-review and self-understanding. The texts of his reviews, interviews and essays require research in order to choose the appropriate optics for the scientific understanding of artistic heritage. The relevance of the scientific study is twofold: in the historical plane, this is important in order to give a proper assessment of the literary process over the course of two thousand years, and in the theoretical plane — for the purpose of deepening and clarifying correlations between the statements of writers about literature and the artistry of their works. That is why our attention will be focused on two collections of essays by H. Shton, which will be the object, and on the phenomenon of metaliterature, which will be the subject of research. Syncretism as a distinctive stylistic feature of H. Shton's work has already been noticed by literary critics, but the search for an answer to the problematic question of how the understanding of literature affected the author's work has not yet been found. For this, a somewhat narrower goal should be achieved — to understand the writer's understanding of literature, its specifics, artistic tasks, etc., using the methods of receptive aesthetics and hermeneutics. In the course of the research, it was found that self-knowledge was of primary importance for the artist, in which the writer saw an opportunity to understand the context without which it is unthinkable to consider a work of fiction. In a broad context, H. Shton also thought about the mission of literature. At first glance, fiction is a model of life, but H. Shton considered life itself on a large scale — earthly / heavenly, individual / universal. In all his considerations, the author sought to encourage the reader to expand the boundaries of their thinking, therefore he worked on his own self-improvement as an artist, advice on which we find in the texts. The novelty of the study lies in the fact that the essays of H. Shton are critically analyzed in terms of metaliterature for the first time. The writer's essays function as a mediator between the author's philosophical principles and his work. H. Shton chose the genre of a confessional essay, so reflexivity, self-awareness, and self-awareness become the basic principles. In the future, it is appropriate to investigate literary portraits, thanks to which an assessment of the criteria for the formation of the literary canon according to H. Shton will be highlighted.

Keywords: literature; essay; writer; literary canon; consciousness; reader.

Стаття надійшла до редколегії 26.08.2022